

Зорана Симић

ТРАГ ЛЕТА С „ПОСЛЕДЊОМ НАДРЕАЛИСТКИЊОМ“

(Ален Сегура: *Једна сезона с Маријаном: последња надреалисткиња*,
превео са француског Алекса Голијанин, анархија / блок 45, Београд, 2022)

*...The world is full of noise, yeah,
I hear it all the time...*
Slowdive, “Dagger”

*...I will arise and go now, for always night and day
I hear lake water lapping with low sounds by the shore...*
W. B. Yeats, “The Lake Isle of Innisfree”

It matters where you are.
Slowdive, “When the sun hits”

Лето у Београду све чешће се буну. Чини се да ниједном годишњем добу није пријатно у престоници Србије. Чини се да је тако и с људима који желе да читају добре (новообјављене) књиге. Срећом, често су ту библиотеке. Понекад – и књижаре. Током свега неколико дана у јулу 2023. године, они који нису отишли из Београда били су у прилици да дођу у Дом омладине, у књижару „Беополис“, и ту, на изолованом штанду, набаве неколико десетина неспорно добрих књига. У наизглед скромном низу, ненаметљивог, а савршено промишљеног дизајна, што неретко постаје јасно већ у сусрету с насловима. Ту су Адорно, Бенјамин, Бодријар, Дебор, потом Калвино и Табуки, али и текстови Криса Маркера, *Калибан и вештица* Силвије Федеричи, дадаистички манифести, Хана Хех, Ерик Сати, Кле. Непогрешиви избори, мудри. Тихи отпор спектаклу и спектакуларном, друштву које незасито конзумира и меље, не слуша, а остаје послушно. *Поштовани куйци*, штавише, не постоје – они заинтересовани узимају књиге без обавезне финансијске надокнаде, а они који их објављују не профитирају од свог рада ни на који начин. Изузев на онај најважнији, а уједно и најпрофесионалнији: *Њровишући* истинску радост, посвећеност и поштовање.

Сви поменути наслови доступни су за бесплатно читање/преузимање и на веб-страници *anarhija-blok45.net*, као и на порталу Анархистичке библиотеке (*anarhisticka-biblioteka.net*). Потоњи фигурира као платформа чији су заједнички именитељ и циљ, како се наводи на сајту, „прикупљање анархистичке/антиауторитарне грађе“, а где се удружују људи доследни у ставу да „копирајт није наша брига. [...] Не признајемо никаква власничка права и обавезе“. Један од њих, *невласника* и

анџивласника, јесте и Алекса Голијанин, оснивач првопоменутог портала и уредник књига накратко изложених у „Беополису”. А на порталу који он уређује (анархија / блок 45) одмах нас, у виду цитата Гија Дебора, очекује више него довољан разлог да застанемо и замислимо се: „Очигледно није ствар у револуционарном превазилажењу туге или смрти већ у суочавању с њима у дружим условима.”

* * *

Голијанин и његови спорадични сарадници заслужни су за читав низ драгоцених издања, шири од овде скицираног. Између осталог, 2022. године, у оквиру едиције „Гаргојло представља: посебна издања”, објављена је и *Jegna сезона са Маријаном* (Alain Segura, *Une saison avec Marianne*, Paris: Les Amis de Plein Chant, 2022). Уз помоћ Алена Сегуре, Голијанин је превео и уредио књигу, а све то на подстицај и на основу (пандемијом) знатно отежаних, али неуморних и опсежних истраживања Реље Кнежевића. Кнежевић је пошао од наизглед сасвим безазлене фусноте о извесној Југословенки блиској Ситуационистичкој интернационали, групи у чијем окриљу посебан значај добијају појмови *превазилажења* и *иџре*.¹ Како се неретко догађа са сличним фуснотама – исход је пак све само не безазлен.

Историја заједничке потраге за – испоставиће се – Маријаном Николић Ившић (1919–1995), партизанком, учесницом НОБ-а, радницом, дводеценијском супругом Радована Ившића (супруг ју је, Голијаниновим речима, „темељно избрисао из свих својих аутобиографских осврта”, што је потрагу додатно, знатно оптеретило), чланицом париске надреалистичке групе педесетих година и Бретоновом познаницом, оном којој је сам Дебор доделио епитет „последња надреалистичкиња”, транспарентно је и пажљиво изложена у поговору Алексе Голијанина, као и свесрдни доприноси пријатеља издања. Покровитеља нема. Поговор сведочи колико су овакве библиографске реконструкције изазовне – нарочито кад се трага за женама, укључујући и (бивше) супруге – али и колико су напослетку информативне и инспиративне, чак просветљујуће. Било би добро да академска заједница којој припадам(о) то (одавно) једногласно разуме.

Академска заједница у Србији, међутим, и даље углавном зазире од готово свих појмова и феномена који се преламају кроз причу о Маријани Николић Ившић: наслеђе НОБ-а, комунизам, партизан/-ка, (југословенски) надреализам, жена. Посебну нелагоду изазива њихова синтеза. Макар фрагментарна, и фрагментарности склона. Ово издање постаје утолико значајније и провокативније. Ипак, оно не губи на квалитету ни уколико му приступамо без познавања сабласти српске академије. У сваком случају, *Jegnu сезону са Маријаном* пожељно је читати два пута. Први пут, од корице до корице: Сегурином прологу „Експлодирајуће-непомично” претходи репродукција фотографије „Маријане на одмору у Истри, око 1955” (*Innisfree?*), а следи подједнако сажет и подједнако пролошки текст истог аутора „Операција Маријана”, унеколико комплементаран Голијаниновом поговору. Наоко централни део насловљен је, као и књига, „Једна сезона с Маријаном”, а у њему проналазимо нови низ есеја Алена Сегуре: најпре, код нас први пут преведен, „Пођите сад у своју

¹ В. Грагац посвећен СИ, бр. 164–165–166, из 2005. године, који је такође приредио Голијанин.

потрагу, племенити витезови...”, објављен 2011. године, а писан у периоду 1988–1995; онда, „После двадесет година”, „Мускетар” и „Дан је мост, а ноћ капија”. Из поговора сазнајемо и да су последња три Сегурина текста, као и два пролошка, написана посебно за ову прилику – објављивање својеврсног југословенско-српско-француског, фактографско-поетског, надреалистичког омажа Маријани Николић.²

Други пут, стога, књигу и вреди читати као слагалицу чије делиће склапају различите руке, више од две руке, или, пре, као особени истраживачки/приређивачки *cadavre exquis*. Свеједно је, притом, хоћемо ли кренути од пролога, или пак од епилога индикативног наслова „Marianne, es-tu toujours là? / Маријана, да ли си још увек ту?”; односно, уз малу помоћ Дериде, која је повремено смислена – „Маријана, јеси ли увек-већ ту?” Неки, можда и кључни делићи недостају, у оној мери у којој нужно изостају и одговори на постављено питање, а тон и позив приређивача остају широм отворени ка читаоцима, наставку заједничког трагања. Упркос прикупљеним фотографијама – на њима видимо Маријану у друштву Бретона, надреалиста, ситуациониста, Гија Дебора или његове супруге Алис Дебор, с којом је она својевремено била у еротској вези – потрази за „последњом надреалистичкињом” као да упорно измиче њено лице. Њено сопствено, колико и лице Маријане. *Прошајонисџкиње*.

Том се лицу одсудно приближавамо у барем два наврата. При првом читању, на пример, у најмајушнијем тексту у књизи, једином публикованом тексту чија је ауторка сама Маријана Николић (Ившић), и то, колико је засад познато, не само у оквирима *Јегне сезоне с Маријаном*. Дакле – једином уопште. У питању је драгоцен летак из 1968: „САД СМО НИШТА / БУДИМО СВЕ...”, чија је потписница „ДРУГАРИЦА ИЗ ЈУГОСЛАВИЈЕ, КОЈА ЗНА СВЕ О ТОМЕ”. У овом *индивидуалном манифесту* – уз поговор, он номинално припада „Додатку”, мада се доима као централни аспект издања – сусрећу се Рембо, Бретон и (непосредно) југословенско искуство (самоуправљања), подвргнуто креативној деконструкцији ауторке. „Данас сваки идиот говори о самоуправљању, а да и не зна шта узима у уста”, прокоментарисала је Маријана пред Аленом тик пред климакс 1968. године. Не само услед тога, Ален је „брзо схватио да се код ње ништа не подразумева”, да је она и говорила и живела сопствено, интимно самоуправљање, те да је једини простор Маријане до ког он може да допре тек њено *наличје* („Пошто сам доспео под власт њеног *наличја*...”). И управо је то поспешило њихову блискост, „надреалну заљубљеност” и узајамно дивљење („Било је то дивно заточеништво, морам да признам. Никада нисмо били љубавници, и то треба рећи. Али улила ми је ту вољу за поразом”...).

При другом читању, *мојуће лице* искрсава баш у оваквим, испрва се чини маргиналним, Аленовим опаскама о Маријани Николић. Прецизније – о *мојућности лоцирања Маријаниној/Маријаниних лица*. Лоцирања погледа на просторе којима се Маријана кретала, које ни/је напуштала („Зашто да идем на Тибет, ако су ми Хималаји овде?”, рећи ће она, а он: „Познавао сам два њена боравишта, оба обележена

² Треба запазити да би читање овог издања могло да буде важно и за савремене ауторе склоне термину *аушифиција*, односно, за оне који промовишу и продају све и свашта под плаштом датог термина, код нас као и у Француској. Све и свашта што јесте безазлено и што није поезија, љубав, дакле слобода.

дирљивим печатом њених захтева”), на париске кафе, станове и атеље. Погледа на Маријану, али и Маријаниног погледа. „Моја фотеља гледа у мрак. Атеље оба-вија најдубља ноћ. За малим столом, који је једини осветљен, Маријана се усправља, њен профил пресеца ореол лампе, а у њеном оку видим ковитлац вишеструких упозорења.”

* * *

Као и сам подухват приређивача, позив који је Сегури од њих стигао из Београда био је готово непојмљиво изазован. После толико година, већ у старости, упрегнути сећања на „око” у ком се „види ковитлац вишеструких упозорења”, сведочити о личности која је „волела да остане тајна и чак је себи дала надимак: ’Анонимус двадесетог века’”, оној која се „уздала у ’федерацију очаја’ и залагање за ’револуцију’ коју ће извести срећни људи, у чему не треба видети контрадикцију, зато што су по њој такви људи једини који не могу подлећи вртоглавици власти, што ће увек бити судбина помилованих робова”, која је „живела сиромашно, али је мрзела сиромаштво”, говорила да је „сиромаштво луксуз који је приуштила себи, уместо успеха по сваку цену и каријере које је препустила рачунцијама”, говорила и то да „ослобођење никада неће бити слобода” (можда је слобода управо ослобађање), али која је „после посла припадала својим пријатељима”, „настојала је да их слуша и у делима сликара, писаца, вајара увек је налазила пут који води ка језгру онога што је тежила да уздигне, иако свесна да ће жива (*mercure*), по природи непокорна, учинити све да умакне и не буде вођена: ’Добро их слушај. Они ти се обраћају кроз твој немир. Они ти могу рећи све’” (овом реченицом Маријане Николић, коју је Ален Сегура с разлогом упамтио, описује се сама суштина читања, тј. нашег посла); пре-/осветлити, другим речима, експлодирајуће-непомичан портрет, *маиу* оне пред којом су се „људи обично понашали као да се правдају”, а која је веровала да се „чудо може појавити иза првог угла” [...] – није то безазлен изазов. Најмање су притом мучне препреке *шехничке природе*, ма колико бројне. Сама Маријана била је, изгледа, свесна тежине мисли-упозорења изречене пред Аленом, још једне коју он није заборавио: „Сваки сероња има идеје. Мисао је оно што се рачуна. И чувај се речи... Ако их погрешно користиш, осветиће ти се.”

И није, стога, нимало необично што је Сегура, у покушају да мапирање Маријаног портрета подвргне алхемији сопственог сећања, осетио потребу да (јој) се најпре *ојрава*. „Оклевао сам. Нисам знао да ли да говорим или да ћутим. [...] Али управо је та њена слобода и мене чинила слободним. Ако бих говорио о њој, тиме не бих нарушио њену одлуку или жељу да остане нема. Само бих се ја излагао ризику.”

Срећа је што је Сегура одлучио да се изложи ризику, да пише, да говори и да одговори на тако велики изазов ослобађања слободе. За нас, а, рекло би се, и за њега самог. Што се усудио да у себи потражи Маријану, њен „нагон неуспеха”, „вољу за неуспехом”, њену особену еманацију Танатоса у „легури с Еросом”, а све то не би ли напоследку афирмисао живот, *живојну причу*; своју сопствену кроз Маријанину и обратно. „Био сам збуњен, али и задивљен тим заслепљујућим стилем, начином на који је завршавала мисли неком чувеном изреком, чим би јој се учинило да неко крши њен мото: ’Поезија је љубав, дакле слобода.’” Дебору је, док је прилежно читао

Le Monde, умела да одбруси: „Јадни мој Ги, ти баш одлучно пропушташ поезију.”³ „Поезија је љубав, дакле слобода. Тај надреалистички кредо, који је мало ко од његових епигона марио да илуструје, она је изражавала на сваки начин, у свакој прилици, често мимо свих очекивања, али увек непобитно”, сведочи Сегура и додаје: „Понекад се то граничило с непријатношћу, зато што није свака ситуација налагала потезање таквог оружја.”

И права је срећа што је Сегура надишао непријатност и решио да пробуди сабласти не би ли афирмисао поезију (сећања). Да слуша оно што му се „обраћа кроз његов сопствени немир” и „што му може рећи све”. Лето у Београду, уосталом, све чешће се буни. Добро је слушати га и остати непослушан. Добро је, под условом да су сабласти које се буде истовремено склоне и *превазилажењу* и *ири*: *суочавању* *с шупом* и *смрћу у дружим* *условима*.

³ У часопису *Градац* Голијанин описује ситуационисте као „несуђене уметнике”; примедбе из његовог говора *Једној сезони с Маријаном* упућују пак на нужност одмереног приступа проблему дискурзивног ауторства, између осталог у контексту авангарде; ово могу да буду тек најплошније нагукнице за даље заједничко трагање, *мисао*.